

проблематике в зарубежной и отечественной психологической литературе. Определены основные проблемы структуры межэтнических отношений в Украине. Установлена роль историко-психологических факторов в структуре межличностных отношений в условиях полиэтнической среды. Охарактеризована специфика проявления этнических установок в структуре личностного опыта.

Ключевые слова: *полиэтническая среда, межэтническое взаимодействие, межличностные отношения, социальная идентичность.*

The paper studies the characteristics of the formation of a multi-ethnic environment of Ukrainian society in the plane of the historical and psychological research. The paper analyzes the main approaches to this issue in the foreign and domestic psychological literature. Determination of the basic problems of the structure of inter-ethnic relations in Ukraine. The role of historical and psychological factors in the structure of interpersonal relations in a multi-ethnic environment. Characterized by specific manifestations of ethnic units in the structure of personal experience.

Key words: *interpersonal co-operation, interpersonality relations, social identity.*

УДК 159.923.2

М.В.Семиліт

ПОЛЯРНІ МІФОЛОГЕМИ У ДОСЛІДЖЕННІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ УКРАЇНЦІВ

У статті досліджено один з підходів комплексної методології вивчення життєвого шляху – особистісно-міфологічний. Виявлено архетипну символіку життєвих зразків колективного (групового) несвідомого. Протиставлено міфологеми Сіяча та Котигорошка як полярні шляхи розвитку чоловічої ідентичності.

Ключові слова: *життєвий шлях, міфологічний герой, архетип, ідентичність українця, квантифікація часу життя.*

Розкриття поняття життєвого шляху потребує соціально-психологічного, культурно-історичного та етнокультурного аналізів одночасно, бо воно включає як індивідуальну історію так і соціокультурний вимір та національну специфіку. Комплексна методологія дослідження є підґрунтям для цілісного та достовірного вивчення феномену життєвого шляху.

Життєвий шлях найбільш об'ємне, цілісне поняття, що описує індивідуальну історію соціально-психологічного розвитку особистості від народження до смерті. З іншого боку, життєвий шлях особистості розгортається в певному соціокультурному просторі та обмежений «полем потреб» епохи, в якій перебуває особистість, визнанням героїв – носіїв прогресивних цінностей, необхідності вибору саме таких «героїв-спасителів». Особистість засвоює, виконує і поступово залишає певний набір, репертуар

ролей, притаманний тій або іншій етнічній спільноті. Після неї цей цикл повторює наступне покоління.

Метою статті є дослідження життєвого шляху в особистісно-міфологічному підході як розширення можливостей комплексної методології прогнозування перспектив життя української спільноти.

Як наукова проблема життєвий шлях особистості розглядався у контексті еволюційно-генетичного підходу, соціально-суб'єктного, культурно-історичного, історико-соціологічного, біографічно-подієвого [1], подієво-часового [2], транзактного, сценарного, рольового [3].

Певною модифікацією сценарного підходу виступає особистісно-міфологічний підхід, який дозволяє дослідити національні моделі ідентифікації.

Метафора життя як сценарію останнім часом стає все більш популярною оскільки майже всі зовнішні події людина сприймає, запам'ятовує як певні просторові образи-взаємозв'язки між людьми, або між людиною і предметною дійсністю [4]. Міф, що вибирає особистість в якості зразка-образу життя, відображає сценарний вибір як певну програму дій. Вивчаючи основи формування сценарного процесу Н. Калина використовує юнгіанський психоаналіз: «Особистий міф – це неусвідомлюваний зразок, якому слідує людина в різні періоди свого життя, зовсім не підозрюючи цього... на рівні пересічної свідомості особистий міф розуміється як доля», що визначається архетипами колективного несвідомого [5, с. 234].

Отже, проблема життєвого шляху представлена з моменту її наукової розробки, у різних підходах: еволюційно-генетичному, соціально-психологічному, культурно-історичному, діяльнісному, сценарному, особистісно-міфологічному тощо. Найменше представлено позиції етнокультурного аналізу, що потребує комплексного методологічного інструментарію, але дає можливість зрозуміти запрограмованість подій сьогодення архетипними образами.

Особистісно-міфологічний підхід тісно пов'язаний з сценарним, але на відміну від сценарного є частково усвідомлюваним (ототожнення з героєм міфу, казки, які респонденти вербалізують).

Особистий міф як проект життя може бути взятий із певних вчинків, нестандартних дій життя казкового героя. Ототожнення зі способом його життя дає дві позиції: бути як він – боротися (активну) і очікувати такого спасителя (пасивну). Але в певний період часу ці позиції (активна та пасивна) можуть змінюватись.

На наш погляд, життєвий шлях особистості необхідно досліджувати як прояв регулюючої функції життя (розгортання свідомих та несвідомих аспектів Я-концепції) на межі декількох поколінь, можливості посилення Я-функції як наповнення її життєстверджуючими подіями, образами або послабленням як скороченням часу життя, втрати його сенсу.

Відомі різні сучасні підходи до аналізу життя людини, його реалізованості, успішності та здоров'я. В плінності та динамічності життя людина рідко замислюється над тим, який саме шлях вона вибрала. Психологи використовують різні критерії для характеристики життя людини в цілому.

Психоаналіз, беручи до уваги принцип насолоди, характеризує його з точки зору механізмів захисту і повернення до травмуючих подій, що ми і спостерігаємо

в сьогоdnішній час. Сучасний транзакційний аналіз ставить в основу використання «ігор дорослих людей» як способу одержати вигрaш, насолоду.

Звертаємось до засвоених в дитинстві життєвих сценаріїв із життя казкових героїв, значимих представників роду, а також переданих пращурами архетипних образів із групового несвідомого. Одним із таких образів є національний **герой Котигорошко**. Нагадаємо, що основна ідея казки зосереджена навколо наймолодшого сьомого («магічний порядок народження») сина, якого жінка народила, з'ївши зерня гороху (це означає, що його походження – від Сіяча). Він визволяв спочатку з полону чудовиська змія свою сестру, яка пішла «не за тією скибою» і зайшла до змієвого двору, а за нею старших братів, які потім зрадили його, прив'язавши до дерева і забравши «завойовані» ним скарби і дівчину яку він «звільнив від дідка».

Тема зради присутня в становленні українського суспільства з давнього минулого аж до сьогodenня. Отже, зраджений Котигорошко відступив від родинних зобов'язань, родової травми здійсненими досягненнями в інших світах (компенсація). Більше п'яти мільйонів «котигорошків» борються зараз за щасливе життя за кордоном (міграція).

Нагадаємо, що в кінці, цей казковий герой вириває з корінням дуб (архетип роду), до якого його прив'язали брати і залишаючи родинні завойовані цінності, йде в інший світ, тобто розриває контакт з родиною. **Архетип дерева** – один із найдавніших: його коріння йшло в глибини землі, у царство померлих, стовбур символізував покоління живих, а листя і крона – житло богів та духів.

Особистісне становлення йде через відступ від родинних зв'язків, тому тут має сенс певний антисценарій. До архетипного образу Котигорошка можна віднести життя наших національних героїв: І. Піддубного, братів Кличків, А. Шевченка, які заробляли «свій хліб» і славу за межами України, за ними тягнуться і молоді люди, студенти, більше 80% яких (за нашими дослідженнями) хочуть виїхати з країни.

Козацькі успіхи Котигорошка завершуються вирваним ним з корінням деревом, яке він кидає біля родового житла, а сам йде в інший світ. Якщо проаналізувати використані в цій народній українській казці архетипні символи, то: вирване коріння – втрата контакту (переривання зв'язку з родиною, певний антисценарій відстоювання свого вибору); перехід в інший світ – реакція на зраду (образу), зміна місця проживання, еміграція. Невірно вибраний слід змія – це невірно вибраний життєвий шлях в неволі, «по сліду змія» – «по закодованій програмі». Якщо перенести сценарій життя Котигорошка на сьогodenня, то тільки з цього «погляду наперекір попередникам» (антисценарій) стає зрозуміла руйнація пам'ятників вождям минулого (які також руйнували, знищували хазяїна-сіяча), виривання з корінням дерев в розквітаючому віці та інші «геройські вчинки» - вибрики представників влади, що вирішують одноосібно, що робити з пам'ятками, історичними будівлями, деревами, садами, площами. А стають очевидцями і пасивними споглядачами цього свавілля сотні тисяч жителів міст та сіл. Очевидно, що «руйнація старого», «виривання з корінням» як переривання зв'язку поколінь, стає все популярнішим, і нагадує основну ідею

Інтернаціоналу: «Весь мир насилья мы разрушим до основанья, а затем... кто был ничем, тот станет всем». В таких архетипних діях приховуються мотиви руйнування під «благородними діяннями» – чистоти площ, без «старих дерев», пам'ятників (пригадаймо національного філософа Сквороду, який відпочиваючи біля старого дуба, писав свої твори). Можна зробити висновок, що руйнація «старого» не відповідає українській ментальності, бо в ньому (старому) «живуть духи померлих», до яких українці ставились завжди з повагою, «підживлювались» їх силою, мудрістю («зелені свята»).

В українській обрядовій традиції багато уваги приділяється архетипу сіяча, який є полярно протилежним архетипальному образу Котигорошка, але чомусь став буденним, не яскравим (в недавньому минулому – переслідуваним, зрадником) хоча саме в середовищі добре засіяного поля, на нашу думку, народжуються герої.

Традиційно на Україні здійснення обряду посівання закріплювало емоційні родинні зв'язки, адже сам акт сіяння зерна (сім'я) – є актом символічного запліднення, проєктування поведінки майбутнього господаря-сіяча, майбутнього батька, годувальника родини, який згодом візьме на свої плечі відповідальність за майбутнє свого роду. Так формувався родовий архетип господаря-сіяча, що спонукав в майбутньому збирати зерно. Хлопці-посівальники, заходячи в чужі хати, долали певні страхи перед невідомим, що чекало на них за дверима. Як правило, посівальники питали дозволу на проведення цього дійства. Узгодження своїх дій посівальників із бажаннями господаря формувало основу для партнерських взаємин, співпраці. Від здібностей спілкуватись залежав їх дохід. Так, національні традиції стимулювали розвиток майбутнього покоління і його вміння спілкуватися та бути господарем на землі. **Архетип сіяча** (здорового чоловіка зі своїми зернами жита або пшениці), що має хліб і доглядає за землею, обробляє її.

Цікавим є те, що суспільство звеличує образ Котигорошка, – борця за визволення шістьох братів, які працювали на полі (були сіячами), і в походах за визволення зрадили його, а образ братів сіячів, що орють землю, вирощують хліб – залишається в тіні і замальовується зрадниками (щось тут спотворено «попередниками») хоча аналізуючи вчинок основного героя, бачимо, що саме він залишає родинну справу, що більше схоже на зраду. Отже, очевидно, що без переносу (проєкції з хворої голови на здорову) тут не обійшлося.

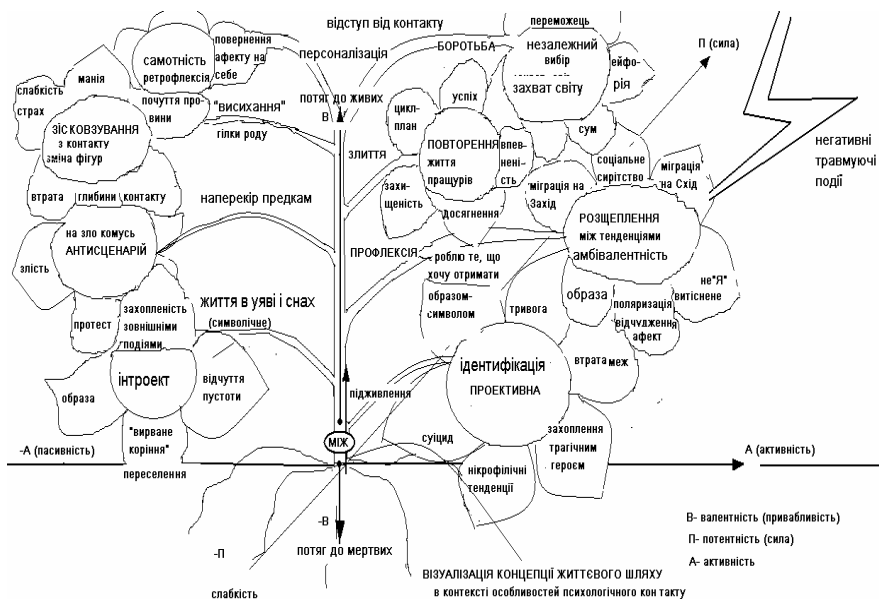
Наявність двох чоловічих ролей, архетипних образів (Сіяч та Котигорошко), та двох жіночих (сестри та «гарної королівни») фокусує психічну енергію на можливих життєвих планах, сценаріях чоловічої та жіночої родової ідентичності.

Чоловічі життєві плани поляризовані: Котигорошко кидає дуба в хату де знаходяться брати, вбиває булавою дідка (споріднено до вчинків древньогрецького Едіпа) й забирає його молоду королівну, золоту та дорогоцінне каміння. Герой Котигорошко «травмує» як своїх рідних, так і дідка – чи не роблять це сучасні правлячі мужі з пенсіонерами? Очевидно, що вчинки переможців не осуджуються, але більшість більшістю травмована. Ця народна

казка стає соціальною реальністю повторення колективних (групових) травмуючих ситуацій, запрограмованістю «слідом змія».

Семантичні поля, що детермінують процес квантування життя, що виступає як диференціювання сенсу життя на первинні, вторинні цінності, визначення їх послідовності (зміст квантування включає також наповненість життя подіями, витратами енергії та часу на них), утворюються за законами постійного здолання травматичного досвіду [6]. У тих випадках, коли можливості здолання перевищуються, утворюються «ілюзорні» або відщеплені кванти, що можуть навіть утворювати суб-особистості [7], відбувається застрягання у травмуючій ситуації, активізується підсвідоме, а саме: «Комплекс спасителя – архетип колективного підсвідомого, й дійсно природно активізується в епохи, так насичені дезорганізацією, як, наприклад, наша» [8, с. 171]. Образ Котигорошка, його «спасання» братів актуалізується. К. Юнг у своїй роботі «Символічне життя» вказує: «Коли у окремих індивідів починають активізуватись архетипи, ми виявляємось оточеними історією, хоч і перебуваємо у теперішньому» [8, с. 173].

Сам вибір варіанту життя особистості ми представимо метафорою дерева, символічного Соняшника, пагони якого тягнуться до зовнішнього Світу, Сонця, тепла, але й захищаються від нього:

Поле можливих виборів варіанту життя.

Кожна гілка соняшника – варіант життєвого шляху, способу переривання контакту, завмирання з метою виживання чи активної боротьби переможця,

якщо не руйнує справу своїх суперників то «тягне по життю своїх переможених» як умовне їх кладовище, можливого повторення життя одного із своїх пращурів, або протесту проти них у формі життєвих експериментів, реалізації своїх задумів в певному балансі зі світом і власним «Я», в якому представлено переплетіння двох родів: Батьківський (чоловіче начало) і Материнський (жіноче начало).

Продовжуючи дослідження «Я-концепції» особистості, ми прийшли до розуміння її як системи родових вазмін декількох поколінь, які успішно передають з потенціалом розвитку, ще й потенціал пережитих колективних (як вплив емоційного фону життя попередніх поколінь), а також індивідуальних травм.

Отже особистісно-міфологічний аналіз образів як зразків для побудови майбутнього є досить актуальним і своєчасним, адже прогнозує можливі варіанти майбутнього життя особистості і суспільства.

В українському варіанті ми знаходимось в інтроєктованій історії Сталінського періоду, зі зміненням власників підприємств (робітники – вже не власники), тюремними ув'язненнями опозиції, навіюванням страху, «восхвалянням» лідера, його численними портретами, імперативною позицією, переселенням східних жителів у центр країни і т. п. З точки зору рольового підходу [3] сьогодення – «прогривання минулого», що є ознакою колективної психотравми. Наприклад, живучи в нашому часі, ми бачимо портрети однієї і тієї ж людини, чуємо лозунги: «про прискорення...», «покращення життя вже сьогодні», «тюремні ув'язнення», «Ялтинські домовленості». Все це нагадує 50-ті роки минулого століття зі своїми «спасителем» і « ворогами народу». Тут, майже універсальним механізмом особистісного захисту є **ідентифікація з агресором**, що направлена проти переживання (уникнення) посттравматичного страху або приниження.

Важливо зрозуміти що особистісний вибір – це варіант шляху, яким йде (процес) особистість, а не тільки результат (досягнення, статус чи виграш), який може стати неочікуваним прогашем.

Для українців втеча в уявні світи, міфологізм, символізм як результат непрожитого життя, є особливістю національного характеру і необхідністю виживання, тому є підстави говорити про колективну травму як основу ідентичності українців.

Українці, позбувшись своїх травм, багато в чому втратять свою ідентичність. Вихід зі світу параноїдальних проєкцій, забороненого, репресованого життя створить дійсно непередбачувану ситуацію – свободу, зникнення образу «ворога» та внутрішню самодостатність.

Отже, можливості особистісно-міфологічного підходу у комплексній методології дослідження життєвого шляху дозволяють виявити архетипальну символіку життєвих зразків колективного (групового) несвідомого. Протиставлення міфологем Сіача та Котигорошка як культурних героїв дозволяє говорити про ціннісну інверсію світу українців та зразки чоловічої ідентичності, з яких перевага віддається месникові-втікачу (стратегія маргінала) замість сіяча-творця світу. І доки ми маємо «сіячів-зрадників» та благородних «патріотів-Котигорошків» – справжні національні герої в українській спільноті залишаться антигероями.

Література

1. Абульханова К.А., Березина Т.Н. Время личности и время жизни. – СПб, 2001.–234 с.
2. Головаха Е.И., Кроник А.А. Психологическое время личности.– К., 1984.– 207 с.
3. Горностай П.П. Личность и роль: Ролевой подход в социальной психологии личности. – К., 2007. – 312 с.
4. Стюарт Й, Джойнс В. Основы Т.А: Транзакційний аналіз.– К., 2002.– 393 с.
5. Калина Н.Ф. Тимошук И.Г. Основы юнгианского анализа сноведений. – К., 1997. – 304 с.
6. Семиліт М.В. Архетипи минулого та проектування майбутнього. Проблеми загальної та педагогічної психології. /За ред. С.Д. Максименка, том.11, част.4. – Київ -2009.- С. 384-393.
7. Семиліт М.В. Соціально–психологічний портрет українця Актуальні проблеми психології: Етнічна. Історична. Психолінгвістика / За ред. С.Д. Максименка, М.-Л. А. Чепи. – Ніжин, видав. НДУ ім. М.Гоголя, 2010, том.4. ч.5.- С.63-67
8. Юнг К. Символическая жизнь. – М., 2003. – 326 с.

В статье Н.В. Семилета исследован один из подходов комплексной методологии изучения жизненного пути. Обнаружены архетипические символы жизненных образцов коллективного (группового) бессознательного. Представлены мифологемы Сеятеля и Котигорошка как полярные пути развития мужской идентичности.

Ключевые слова: *жизненный путь, мифический герой, архетип, идентичность украинца, квантификация времени жизни.*

In the article is studied the one approach of the complex methodology of life. Detected archetypal symbols of life patterns of collective (group) unconscious. Presented myth of Sower and myth of Kotigoroshka as a polar ways of the development of male identity.

Key words: *life, the mythical hero, the archetype, identity of ukrainian, quantization of a life time.*

УДК 316.6:61

А.В. Сергеева

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються особливості трансформації показників інтегральної ідентичності особистості майбутніх психологів, у процесі професійної перепідготовки. Представлено результати лонгитюдного емпіричного дослідження й розглянута динаміка змін значень по показниках інтегральної ідентичності особистості.